
УДК: 37.013.42:364.08

Наталія ГОЛОВА,

кандидат педагогічних наук, доцент,

Хмельницький національний університет, м. Хмельницький

КРИТЕРІЇ, ПОКАЗНИКИ І РІВНІ СФОРМОВАНOSTІ ОСОБИСТІСНОГО ЗРОСТАННЯ МАЙБУТНІХ ПРАЦІВНИКІВ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ

У статті проаналізовані основні проблеми підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери. Доведено, що на особистісне зростання студентів, ефективно впливає самостійна робота для успішного саморозвитку та самовиховання, а також комунікабельність, психологічна атмосфера в колективі, наставництво куратора академічної групи. Охарактеризовані рівні готовності студентів до особистісного зростання: початковий, середній, високий. Виокремлені загальні показники і змістові критерії особистісного зростання майбутніх фахівців соціальної сфери: мотиваційний, ціннісно-змістовий, когнітивно-професійний, дієво-професійний, аутопсихологічний, регулятивний.

Ключові слова: самовиховання, саморозвиток, соціальний працівник, критерії, рівні, показники, особистісне зростання, куратор, самостійна робота.

Постановка проблеми у загальному вигляді. З середини ХХ століття в досягненнях людства високе місце посідала гуманістична психологія, яка сформувалась у Західній Європі та США. Велика кількість, вітчизняних та закордонних дослідників гуманістичної психології довели, що сутність людини завжди направляє її у напрямку особистісного зростання.

© Голова Н.

Сьогодні соціальна сфера потребує висококваліфікованих працівників соціальної сфери, енергійних, творчих, здатних до швидкого пристосування в нестандартних умовах, які можуть ефективно вирішувати актуальні проблеми, а це в свою чергу передбачає безперервну освіту, становлення особистості в процесі особистісного розвитку, а також створення умов для самовдосконалення особистості.

Підготовка майбутнього фахівця, зайнятого у соціальній сфері, досить складний процес, оскільки відбувається перехід від навчально-дисциплінарного розвитку до особистісного, який орієнтований на особистісне зростання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано вирішення даної проблеми та на які опирається автор. Проблеми підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери знайшли відображення у працях зарубіжних та вітчизняних науковців: С. Когут, Р. Вайноли, Л. Міщик, Ю. Галазузової, Л. Віннікової, Н. Микитенко, Л. Долинської, В. Симеченко, І. Зязюн, В. Буряк та ін. Зокрема, С. Когут обґрунтувала систему професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери у вищих навчальних закладах та запропонувала вдосконалити систему професійної діяльності студентів, які в майбутньому будуть працювати у соціальній сфері. Р. Вайнола досліджувала проблеми особистісного розвитку майбутніх соціальних працівників в процесі професійної підготовки; Л. Долинська та В. Семиченко дослідили взаємодію учасників навчально-виховного процесу, як одну із умов особистісного зростання майбутнього фахівця.

Відповідно до актуальності та невирішених проблем теми дослідження визначено мету, яка полягає в обґрунтуванні та аналізі критеріїв, показників і рівнів сформованості особистісного зростання майбутніх працівників соціальної сфери.

Виклад основного матеріалу дослідження. У своїх працях А. Маслоу досліджував проблеми професійно-особистісного зростання особистості. За А. Маслоу, особистісне зростання – це задоволення найвищих потреб, якими в його ієрархії є потреби у самоактуалізації.

За А. Маслоу самоактуалізація – це повне використання власних здібностей, талантів, а також можливостей, які є процесом людської самореалізації [1, с. 11].

І. Зязюн, говорив, що в основу особистісного зростання входить принцип саморозвитку, який у свою чергу детермінує здатність особистості трансформувати власну життєдіяльність на предмет практичного перетворення, а це призводить особистість до вищої форми життєдіяльності особистості, тобто її творчої самореалізації [5, с. 165].

Важливою функцією професійної соціальної освіти є стимулювання особистісного саморозвитку особистості. Студент прагне до особистісного розвитку, а також досягнення високого рівня професіоналізму за умови, коли у нього сформовані адекватні мотиви професійних досягнень та самореалізації. Л. Міщик в основу професійної підготовки майбутнього фахівця соціальної сфери поклала системний, особистісний та індивідуальний підхід [2, с. 234].

З огляду системного підходу, освіта має максимально стимулювати активність основних компонентів особистості соціального працівника в цілому; особистісний підхід передбачає створення у процесі навчально-виховного процесу фахівців структури соціально-педагогічної діяльності; індивідуальний підхід дає установку сучасній педагогічній освіті на особистісний рівень та виявляє і формує у студентів творчу індивідуальність [4, с. 22].

Успіх підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери до професійної діяльності залежить від різних факторів, одним із них є самостійна робота. Самостійна робота є важливим фактором теоретичної та практичної підготовки майбутнього спеціаліста соціальної сфери, формуванням необхідних знань, навичок, умінь, професійних якостей особистості. Самостійне навчання майбутніх фахівців вищих навчальних закладів забезпечує глибоке знання матеріалу, уміння працювати з літературою, вирішення професійних завдань та покращення професійної підготовки у майбутньому. Науковцями доведено, що ефективність самостійної роботи студентів ВНЗ залежить від внутрішніх та зовнішніх чинників: змісту завдань, рівня знань, співпраці з викладачами, особистісного розвитку та ін. [5, с. 164].

Важливим аспектом навчання студента є комунікація. Спілкування у вищому навчальному закладі будується за принципом суб'єкт-суб'єктної взаємодії, коли не лише викладач, а й студент є суб'єктом навчально-професійної діяльності, суб'єктом саморозвитку. Обираючи свою професію фахівця у соціальній сфері, студенти повинні вже мати внутрішню готовність до роботи з людьми, тому повинні виявляти свої організаторські та комунікативні здібності [3, с. 26].

В особистісному зростанні та професійному вдосконаленні студентів соціальної сфери велике значення має самоосвіта. Займаючись саморозвитком, студент покращує свої професійні та особистісні якості, розвивається, удосконалює свої здібності як майбутній спеціаліст соціальної сфери. Адже однієї теорії та практики у вищому навчальному закладі не вистачить, щоб стати висококваліфікованим спеціалістом.

Центральною особою у процесі підготовки майбутніх соціальних педагогів є педагог-наставник. У взаємодії із викладачами ВНЗ студентам допомагає куратор групи. Куратор академічної групи навчального закладу виконує організаторську, аналітичну та соціалізуючу функцію; допомагає майбутнім фахівцям у особистісному розвитку, освоєнні та прийнятті норм, цінностей студентського життя.

Куратор академічної групи має повне право відвідувати усі заняття студента відповідно до навчального плану, давати певні рекомендації на рахунок студента декану, брати участь у засіданнях кафедри, пропонувати пропозиції поліпшення навчально-виховного процесу. Зважаючи на це студент може звернутися по допомогу до куратора для вирішення проблем, які виникли у навчанні, а також і по допомогу у позанавчальному житті студента.

Великий вплив на студентів має найближче оточення, тобто інші студенти вищого навчального закладу. Успіхи у навчальній діяльності, емоційне благополуччя та психологічне самопочуття можуть залежати від того, як студент уміє налагоджувати стосунки із одногрупниками, однокурсниками та старшокурсниками [4, с. 28].

І. Вачко у навчальному посібнику “Введення в професію психолога” говорить про таку проблему, як домінування старшокурсників над першокурсниками. Але уникати спілкування та співпраці

зі старшокурсниками повністю теж не слід, адже серед студентів старших курсів можна знайти друга – помічника, який зможе порадити, підтримати [3, с. 29].

Великою проблемою студентів спеціальності “соціальна робота” є те, що у групах переважає жіноча аудиторія. Таке переважання може викликати певні складнощі і для дівчат, і для юнаків (ними можуть менше захоплюватись, можуть не сприймати як особистість чи навпаки надмірно захоплюватись, що у свою чергу може відволікати від навчальної діяльності).

Виділяють також таку проблему особистісного розвитку, як входження у сумнівну компанію. З одного боку, таке входження може надати певний захист, з іншого – може вимагати прийняти цінності, стереотипи поведінки компанії, а це може заважати особистісному зростанню студента.

Можливим варіантом вирішення перелічених проблем може бути створення сприятливого клімату для взаємодії студента не лише з одногрупниками, а й з однокурсниками, старшокурсниками та викладацьким складом навчального закладу, тобто учасників навчально-виховного процесу.

Професійне самовдосконалення майбутнього фахівця соціальної сфери відбувається у двох пов’язаних формах – це самовиховання та самоосвіта. Основним змістом самоосвіти вважається вдосконалення наявних у студента умінь, знань, навичок з метою досягнення бажаного рівня професійної компетенції.

Самовиховання є вищим рівнем самозміни – як діяльності, мета якої – зміна своєї особистості. Усвідомлення своєї особистості як об’єкта самовиховання, сприяє встановленню мети, мотивів та мотивації самовиховання. Усвідомлення діяльності самовиховання сприяє підвищенню ефективності засобів самовиховання, систематичності та самостійної роботи над собою.

Категорія “самовиховання” у педагогічній, психологічній та філософській літературі має таке пояснення: самовиховання – це активна цілеспрямована діяльність студента із систематичного формування і розвитку в собі позитивних якостей та усунення негативних [4, с. 29].

У педагогічному процесі підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери вищого навчального закладу можна виділити три рівні готовності студента до особистісного зростання:

1. Початковий рівень: мотиви студентів переважно стихійні. Вони не пов'язують особисті потреби із суспільними інтересами. Знання з навчальних дисциплін мають дещо ізольований характер. На даному рівні студенти не вміють самостійно організовувати самоосвіту, а можуть лише виконувати вказівки та рекомендації викладачів.

2. Середній рівень: прагнення навчитися самостійно ставити перед собою цілі та якісно виконувати їх. Знання з навчальних предметів систематизовані. Студенти здатні самостійно організовувати процес самоосвіти і раціонально його планувати.

3. Високий рівень: глибоке розуміння особистістю необхідності керуватися в самоосвіті соціально значущими цілями, уміння чітко сформулювати та прагнення досягти їх оптимальними способами. Знання особистості мають цілісний характер [1, с. 21–23].

Важливим аспектом самовиховання є логічне мислення, уміння аналізувати власні вчинки, а це, в свою чергу, буде сприяти виробленню вимогливості до себе як постійної риси характеру, без якої буде важко досягти успіху в цій справі. Самовиховання потребує тривалих вольових зусиль, уміння керувати собою, досягати поставлену перед собою мету, не падати духом від отриманих невдач. Підвищує ефективність процесу самовиховання ідеалу. Особистість порівнює себе з цим ідеалом та старається особистісно зростати до цього ідеалу. До процесу самовиховання не здатні ті особи, у яких немає чіткої мети в житті, а також немає ідеалу.

Самовиховання – це тривалий процес, що проходить через такі етапи: самопізнання, планування, реалізації плану, контроль та регуляція. Самопізнання відбувається в таких напрямках: самопізнання себе в системі соціально-психологічних стосунків за умов навчальної діяльності і тих вимог, які передбачає ця діяльність; самопізнання своєї компетентності і особистих якостей, що відбувається при самоаналізі, самоспостереженні за поведінкою, вчинків та кінцевих результатів своєї діяльності; перевірка самого себе у різноманітних

умовах діяльності; критичне мислення; самооцінка, що здійснюється при порівнянні вже наявних знань, умінь, якостей особистості з вимогами, які були висунуті.

На етапі самопізнання необхідно використовувати такі поняття, як:

1. Самоаналіз передбачає роздуми над своєю поведінкою, окремими вчинками.

2. Самооцінка є судженням людини про міру наявності у неї певних властивостей, якостей та зіставлення їх з певним зразком, еталоном.

3. Самоспостереження полягає в спостереженні за своїми почуттями, діями, думками, вчинками [6, с. 137].

Планування самовиховання передбачає: визначення мети та основних завдань на перспективу і на певні етапи життя та діяльності студента; розроблення відповідного плану особистісного розвитку; визначення умов діяльності із самовиховання (тобто вироблення власних правил поведінки, вибір методів, засобів, форм та прийомів у роботі над собою). Складений план має містити конкретний зміст та чітко розподілену послідовність виконання завдань.

Реалізація програми самовиховання передбачає застосування конкретних прийомів самовиховання, таких як:

1. Самонаказ – прийняття особистістю рішення ніколи не відступати від запланованого.

2. Самоосуд – прояв незадоволення своїми діями, вчинками, поведінкою. Самоосуд зумовлює бажання позбутися недоліків поведінки.

3. Самозаохочування – використовується за необхідності позбутися негативних рис характеру.

4. Самопереконавання – студент у конкретній ситуації шукає аргументи, щоб переконалися в правильності чи неправильності своїх дій.

5. Самонавіювання – психічний вплив людини шляхом повторення подумки чи в голос певних суджень до повного оволодіння собою [6, с. 141].

На етапі контролю та регуляції самовиховання застосовуються такі прийоми: самоконтроль – один із видів усвідомленої регуляції людиною власної поведінки та діяльності з метою забезпечення відповідності їх поставленим правилам, цілям, вимогам: самозвіт –

відбувається звітування особистості перед собою у різних формах про виконання взятих зобов'язань.

Отже, самовиховання – це наполегливий та цілеспрямований процес, який є продовженням професійного виховання, коли майбутній спеціаліст із об'єкта навчально-виховного процесу стає суб'єктом організації власної життєдіяльності.

Займаючись саморозвитком, студент покращує свої якості, розвивається, удосконалює свої здібності як майбутній спеціаліст соціальної сфери. Адже однієї теорії та практики у вищому навчальному закладі не вистачить, щоб стати висококваліфікованим спеціалістом.

У науковій літературі простежується досить неоднозначний підхід до визначення сутності поняття “критерій” та “показник” як засобів особистісного зростання майбутніх фахівців соціальної сфери. Критерій (у перекладі з грецької – засіб судження, переконання, мірило) – це мірило для визначення оцінки предмета чи явища; ознака, взята за основу класифікацій; підстава для оцінки чогось. У педагогіці під критеріями розуміють ті якості явища, що відображають його суттєві характеристики, а тому підлягають оцінці. У загальному вигляді критерій – це важлива і визначальна ознака, яка характеризує якісні аспекти явища, його сутності. Показник становить кількісну характеристику явищ, які дають змогу зробити висновок про їхній стан у динаміці (див. таблицю) [6, с. 139].

Загальні показники і змістові критерії особистісного зростання майбутніх фахівців соціальної сфери

Показники зростання	Критерії зростання
1	2
Мотиваційний	Психологічна готовність до професійної діяльності в складних соціальних умовах
Ціннісно-змістовий	Соціальна схильність до роботи з людьми.
	Сприйняття загальнолюдських і професійно значущих цінностей

1	2
Когнітивно-професійний	Наявність базових і специфічних знань
Дієво-професійний	Робота з людьми: управління відносинами. Робота з людьми: робота в команді. Робота з інформацією: збір і аналіз інформації. Досягнення результатів: визначення проблем і прийняття рішень. Досягнення результатів: орієнтація на результат.
Аутопсихологічний	Особистісна і професійна рефлексія
Регулятивний	Вольова саморегуляція в професійно-особистісній сфері.

З огляду на це можна представити особистісне зростання соціального працівника в таких компонентах: мотиваційний (психологічна готовність до професійної діяльності); ціннісно-змістовий (спрямованість, ціннісні-орієнтації); когнітивно-професійний (загальна культура, професійна компетентність); дієво-професійний (робота з людьми на різних соціальних рівнях, робота з інформацією, досягнення результатів і т. д.); аутопсихологічний (особистісна і професійна рефлексія); регулятивний (емоційно-вольова саморегуляція).

Висновки. На сьогодні активність фахівця соціальної сфери повинна бути спрямована на краще пристосування до середовища, що його оточує, за рахунок власних резервів та внутрішніх ресурсів, де вагомим ключовим фактором динамічного розвитку є особистісне зростання. Основа особистісного розвитку – це активність людини у зміні себе, у розкритті, збагаченні своїх потреб, особистісного потенціалу. Проблеми особистісного зростання майбутніх фахівців соціальної сфери різноманітні. Тому для їх подолання

студенту вищого навчального закладу необхідно співпрацювати з викладацьким складом, куратором академічної групи, студентами закладу загалом. Розглянуті питання саморозвитку майбутніх фахівців соціальної сфери не вичерпують усіх аспектів даної проблеми.

Подальших досліджень даної проблеми потребують: створення у закладах освіти науково-методичної роботи щодо саморозвитку майбутніх фахівців, створення відповідних умов для особистісного зростання студентів ВНЗ, створення сприятливого клімату взаємодії із учасниками навчально-виховного процесу.

Список використаної літератури

1. Гера Т. І. Психотерапевтичні засади організації професійно зорієнтованого тренінгу майбутніх педагогів. Інноваційні підходи до науки XXI століття: зб. наук. праць і матеріалів міжнарод. наук.-практ. конф. (27 квітня 2012 року). Кіровоград : Науково-дослідний центр інноваційних технологій, 2012. С. 267. С. 11–23.
2. Акмеология / Под общ. ред. А. А. Деркача. М. : Изд-во РАГС, 2002. 650 с. С. 234.
3. Зимняя И. А. Компетентностный подход. Каково его место в системе современных подходов к проблемам образования? (теоретико-методологический аспект). Высшее образование сегодня. 2006. № 8. С. 26–29.
4. Брюханова Н. Підходи до розуміння компетентності та компетенції в освіті. Педагогіка і психологія професійної освіти. 2007. № 4. С. 22–29.
5. Мухаметзянова Ф. Ш. Теория и практика дистанционной подготовки специалиста социальной сферы в регионе. Казань : Наука, 2002. 321 с. С. 164–165.
6. Царькова Е. А. Компетентность в контексте модернизации профобразования. Профессиональное образование. 2004. № 6. С. 137–140.

Рецензент – доктор педагогічних наук, професор Романовська Л. І.

Голова Н. І. Критерии, показатели и уровни сформированности личностного роста будущих работников социальной сферы

В статье проанализированы основные проблемы подготовки будущих специалистов социальной сферы. Доказано, что на личностный рост студентов, эффективно влияет самостоятельная работа для успешного

саморазвития и самовоспитания, а также психологическая атмосфера в коллективе, наставничество куратора академической группы. Охарактеризованы уровни готовности студентов к личностному росту: начальный, средний, высокий. Выделены общие показатели и критерии личностного роста будущих специалистов социальной сферы: мотивационный, ценностно-смысловой, когнититивно-профессиональный, действенно-профессиональный, аутопсихологический, регулятивный.

Ключевые слова: *самовоспитание, саморазвитие, социальный работник, критерии, уровни, показатели, личностный рост, куратор, самостоятельная работа.*

Golova N. Criteria, Indicators and Levels of Formation of Personal Growth of Future Employees in Social Sphere

Today social sphere requires highly skilled social workers, energetic, creative, able to adapt quickly to non-standard conditions that can solve current problems effectively, which in turn involves continuous education, the development of the individual in the process of self-growth, as well as the creation of conditions for self-improvement of the personality.

Problems of preparation of future specialists in social sphere were reflected in the works of foreign and Ukrainian scientists such as S. Kogut, R. Vyinolli, L. Myshchik, Y. Halazuzova, L. Vinnikova, N. Mikiyenko, L. Dolinska, V. Simechenko, I. Zyazyun, V. Buryak and others.

In pedagogical process of a higher educational institution, one can distinguish three levels of readiness of a student for a personal growth: the initial level: the motives of students are mostly spontaneous. At this level, students do not know how to organize self-education on their own, but they can only follow the instructions and recommendations of teachers; medium level: the desire to learn independently, set goals and achieve them completely. Students are able to organize the process of self-education and plan it rationally; high level: a deep understanding of the need to be guided by socially significant goals in self-education, the ability to formulate aims clearly and the desire to achieve them in the best possible ways.

Based on the levels of readiness, one can imagine the personal growth of a social worker in the following components: motivational (psychological

readiness for professional activity); value-content (orientation, value-orientation); cognitive-professional (general culture, professional competence); efficiently-professional (working with people at different social levels, working with information, achieving results, etc.); auto psychological (personal and professional reflection); regulatory (emotional and volitional self-regulation).

So, nowadays, the efforts of a specialist in social sphere should be aimed at better adaptation to the environment that surrounds him/her at the expense of his/her own reserves and internal resources, where personal growth is a significant factor of dynamic development.

Keywords: *self-education, self-development, social worker, criteria, levels, indicators, personal growth, curator, individual work.*